

ÇAĞDAŞ DEMOKRASİNİN TEMEL KOŞULU:

SİYASAL TEMSİL*

ÖZET

Çağdaş demokrasi, zorunlu olarak temsile dayanan, yurttaşların yönetimle ilgili kararları doğrudan doğruya alamadıkları bir demokrasidir. Dolayısıyla günümüz demokrasisinin odak noktasında, yöneten ile yönetilen arasındaki temsil ilişkisi yer almaktadır.

Demokrasinin yaşama geçirilmesinin zorunlu koşulu olan temsil ilişkisi, aynı zamanda demokrasinin en sorunlu noktasını da oluşturmaktadır. Çünkü demokratik sistemlerde yaşanan sorunların büyük bölümü, temsil ilişkisinin ortaya çıkardığı yöneten-yönetilen ayrımından kaynaklanmaktadır. Böyle bir ayrım, yöneten konumundaki kişilerin birtakım ayrıcalık ve üstünlüklere sahip olmasına yol açmakta, söz konusu durum ise, demokrasinin en temel ilkelerinden olan eşitlik ile çelişmektedir.

Bu noktada öncelikle yapılması gereken, demokrasinin temsil mekanizmasına niçin gereksinim duyduğunu açıklamaktır. Ardından demokratik ve etkin bir temsil ilişkisinin dayanak ve işlevleri ortaya konulmalıdır.

ABSTRACT:THE BASIC CONDITION OF MODERN DEMOCRACY: POLITICAL REPRESENTATION

Modern democracy is a democracy which based on representation and decisions can not be taken by public directly. For these reasons, in present democracy's main point takes place representation relationship between governors and governed people.

On the other hand representation relationship, which is a must for putting democracy into life, is the most troublesome part of democracy as most of the problems that are seen in democratic systems originate from the separation of governors and those who are governed, which is due to representative relationship. Such a discrimination causes privilege and domination of governors and this situation is not confirm with equality which one of the main prencips of democracy.

* Yard. Doç. Dr. İlknur Türe, Muğla İ.İ.B.F Kamu Yönetimi

In that point, necessary thing which is done initially, is explaining of representation mechanism of democracy why it is needed. Then, it is mentioned basic and functions of democratic and efficient representation relations.

ANAHTAR SÖZCÜKLER (KEYWORDS)

Temsili Demokrasi (Representative Democracy) – Ulusal Egemenlik (National Sovereignty) – Halk Egemenliği (Sovereignty of Public) – Seçmen-Milletvekili İlişkisi (Voter-Member of Parliament Relationship)

GİRİŞ

İnsanlığın tarihsel gelişim süreci içerisinde siyasal açıdan ulaştığı son nokta olan demokrasi, bugünün egemen siyasal sistemidir. Hiçbir biçimde demokratik olmayan yönetimler bile, demokratik olduklarını ileri sürerek meşruiyetlerini sağlamaya çalışmaktadırlar. Açıkçası demokrasi, ülke yönetimlerinin baş referansı, en temel meşruiyet dayanağıdır.

En kısa anlatımıyla halkın iktidarı demek olan demokrasiden anlaşılması gereken; siyasal iktidarın kaynağının halkta olması, devlet yetkilerini kullananların halkın tercihine ve denetimine bağlı bulunmaları gerçeğidir (Özer, 1996: 72). Demokrasinin başlangıcı, Eski Yunan'daki polislere kadar uzanmaktadır. Ancak modern devletin içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal koşulların giriftliği ile devletin ülke ve özellikle de insan unsurunda yaşanan genişleme sonucunda, Eski Yunan sitelerindeki birkaç bin “özgür” yurttaşın biraraya gelerek polisle ilgili kararları doğrudan doğruya aldıkları dönem gerilerde kalmıştır.

Bugünkü çağdaş anlamda demokrasi, Batı Avrupa ülkelerinde gelişmiş ve olgunlaşmış olan demokrasiye dayanmaktadır. Nitekim Avrupa'da feodalitenin yıkılıp merkezi monarşilerin kurulmasından sonra bu monarşilerin güçlenmesi, aristokrasi-burjuvazi çekişmesine yol açmıştır. İlk kez İngiltere'de başlayan bu süreç içerisinde burjuvazi, monarkın otoritesini sınırlamayı başarmış ve sonuçta “ulusal egemenlik” ilkesi ortaya çıkmıştır. Böylece devlete ait her türlü egemenlik ve yetkinin ulusa ait olduğu savunularak “klasik demokrasi” sisteminin temeli atılmıştır.

I-SİYASAL TEMSİLİN ANLAM VE KAPSAMI

Demokrasinin bilinen en yaygın ve en basit tanımını, A.B.D.'nin ünlü başkanı Abraham Lincoln yapmıştır: “Halkın, halk için, halk tarafından yönetimi” (Çam, 1977: 135). Gerçekten Eski Yunanca’da “demos (halk)” ve “kratos (iktidar/yönetim/egemenlik)” sözcüklerinin birleştirilmesinden oluşan demokrasi, anlaşılacağı üzere “halkın iktidarı/egemenliği/yönetimi” anlamını taşımaktadır. Etimolojisinde “iktidar/yönetim/egemenlik” kavramları bulunan demokrasi, zorunlu olarak bir yöneten-yönetilen ilişkisini içermektedir. Bu durumda doğal olarak şu soru akla gelecektir: “Yöneten ve egemen olan halk ise, egemen olmayan dolayısıyla yönetilen kimdir?”, “Eğer yönetilen halk ise, o halde yöneten dolayısıyla egemen olan kimdir?”.

Karşı karşıya kalınan bu paradoks, zorunlu olarak siyasal temsil kavramını gündeme getirmiştir. Daha açık bir deyişle yöneten de yönetilen de halktır; halk, kendi içindeki bazı kişilere, temsil mekanizması yoluyla kendisini yönetme yetkisini devretmiştir. Bu bağlamda çalışmanın ana konusu, söz konusu kavramın yani siyasal temsil olgusunun niteliğini ortaya koymaktır.

Siyasal temsil, herşeyden önce bir kamu hukuku konusudur. Kavram olarak temsil, Batı dillerinde ve özellikle de Latince’de kullanıldığı anlamı ile, daha önce var olmayan bir şeyi ortaya çıkarmak ya da bir soyutlamanın bir somut nesne içinde vücut bulması demektir (Kalaycıoğlu ve Sarıbay, 1986: 313). Bu tanımın dışında genel olarak temsil, bir olgunun, bir durumun belirgin özellikleri ile yansıtılması, betimlenmesi, simgelenmesi biçiminde tanımlanabilir.

Toplumsal yaşam koşullarının zaman içindeki değişimi, egemenliğin kaynağını halkta/ulusta gören demokratik yönetim anlayışının uygulanmasında da değişikliklere yol açmıştır. Doğrudan demokrasi uygulamasının bugün temsili bir karaktere dönüşmesi, pratik gereksinmelerin bir sonucudur (Gürbüz, 1987: 23). “Temsili demokrasi” ya da “temsili rejim” olarak adlandırılan bu demokrasi uygulamasında egemenlik, halk/ulus tarafından seçilmiş temsilciler aracılığıyla kullanılmaktadır.

Siyasal temsil, yürütme hak ve yetkisine sahip gerçek bir kişi ile bu yetkiyi onun yokluğunda kullanma izin ve hakkı kendisine gerçek kişi tarafından verilmiş “yapay kişi” arasındaki bir ilişkidir. Bu anlamda temsil, bir yetki tescili işleminden kaynaklanır (Kalaycıoğlu ve Sarıbay, 1986: 313). Siyasal temsilin bu tanımı, niteliği itibariyle özel hukukta görülen temsil ve vekalet sözleşmesi ile koşutluk göstermektedir. Dolayısıyla

temsilcinin, temsil yetkisini kullanırken bu yetkiyi verenlerin isteklerinden bağımsız hareket edemeyeceği önyargısını içerir. Oysa ki tarihsel gelişim incelendiğinde, siyasal temsil ile hukuksal temsil ve vekalet sözleşmesi arasında, toplumsal zorunlulukların sonucu olarak büyük farklılıkların ortaya çıkmış olduğu görülmektedir.

Temsil kavramının siyasal felsefe içinde ele alınmaya başlaması, ünlü İngiliz düşünürü Thomas Hobbes (1588-1679) ile birlikte olmuştur. Eski Yunan'da siyasal felsefe ile uğraşanlar böyle bir olguyla ilgilenmedikleri gibi, "temsil" anlamına gelecek bir kavram da üretmemişlerdir. Roma'da ise temsil kavramı "repraesentare" olarak kullanılmaya başlanmış ve daha önce var olmayan bir şeyi ortaya çıkarmak, oluşturmak veya bir soyutlamanın bir nesne içinde vücut bulması olarak tanımlanmıştır (Kalaycıoğlu, 1984: 375).

Siyasal temsil kavramını ilk olarak inceleyen Hobbes, onun her türlü hükümet için geçerli olduğunu ve tüm hükümetlerin yurttaşları temsil ettiklerini ileri sürmüştür. Hobbes'un öngördüğü biçimde temsil, "gerçek" ve "yapay" olarak ikiye ayırdığı kişiler arasındaki bir yetki tescili işlemidir. Gerçek kişi, yetkiyi veren kişidir; yapay kişi ise, onun adına faaliyette bulunma yetkisine erişmiş bulunan bireydir. Başka bir deyişle "gerçek birey", toplumda ya da siyasal sistemde kendine düşen rolü oynayan ve kendisine ait eylemlere sahip olan, "yapay birey" ise başkalarına ait olan eylemleri yapan ya da eylemleri kendisine ait olmayan bireydir. Eylemin sahibi olan birey, kendi adına kullanma ve faaliyette bulunma yetkisinin bir başka kişide olduğunu tescil etmek suretiyle temsil ilişkisini kurmaktadır (Pitkin, 1972; 3-11).

Siyasal temsil ilişkisinde temsilci, temsil edilenin çıkarına göre hareket eden ve ona cevap verme (responsive) durumunda olan ya da ona karşı sorumlu bulunan kişidir. Temsil edilen ise, asıl yetkiyi ya da otoriteyi elinde bulundurandır. Ancak temsil üzerine yapılan hiçbir tanım, temsilcinin bir otomat ya da robot olduğu kanısını taşımamaktadır. Tersine, temsilci, kendi yargısına, etik değerlerine başvurarak hareket etmesi beklenen bir kimsedir. Temsil edilen de, bağımsız düşünebilen, eylemde bulunabilen ve yargı yürütebilen bir durumda olup acz içinde kendi kendini yönetmekten yoksun, başkalarına muhtaç bir kişi olarak kabul edilmemektedir (Kalaycıoğlu, 1984: 376).

Siyasal temsil konusunda temsilcinin konumunun net bir biçimde belirlenebilmesi, temsil kavramının nasıl algılandığı ya da temsil kavramına ne anlam yüklendiği ile ilgilidir. Şöyle ki, temsilcinin seçimi, kendisinin bağlı kalmayı kabul etmiş olduğu bir

programın onaylanması mı demektir? Yoksa karakteri, düşünceleri ve iyiniyeti nedeniyle kendisine bir otorite tanınması mıdır? İşte bu iki soruya verilecek yanıt, temsilcinin konumunun, yetkisinin ve hareket alanının saptanması yanında, siyasal temsil konusunda karşılaşılan çelişkilerin kaynağının belirlenebilmesine de yardımcı olacaktır.

Eğer temsil yetkisi bir program onaylanması olarak yorumlanacaksa, bu durumda temsilcilik sıfatının kazanılması uygulanacak programa bağlı olacağından, temsilci, bu programın gerektirdiği davranış kalıplarının dışına çıkamaz. Temsilci temsil yetkisini kazanmıştır ancak kendisine de dışına çıkamayacağı bir emir verilmiştir. Onaylanan program, temsil yetkisini verenin uygulanmasını istediği bir “talimat (direktif)” niteliği taşır. Bu durumda temsilciliğin devamı, talimata uyulmasına bağlıdır; talimattan ayrıldığı anda temsilcilik sıfatını da yitirir. Programın onaylanması ile birlikte temsilciye, sınırları çizilmiş belli bir konu için “vekalet” verilmiştir ve temsilci, yetkisini, belirlenen amaçların gerçekleştirilmesi için kullanır. Bu noktada temsilcinin konumu “aracı” olmayı gerektirir. Temsilin söz konusu biçimi “delegasyon” olarak tanımlanır ve temsilci “delege” sıfatını kazanır (Esen, 1970: 478-479).

Temsilcinin seçimi ikinci durumda yani karakteri, düşünceleri ve iyiniyeti nedeniyle kendisine bir otorite tanınması olarak yorumlandığında ise seçilenin konumu, birinci durumdaki ilişkiden oldukça farklı bir özellik kazanır. Seçilenin hukuksal konumunun belirlenmesinde kullanılan “delege-temsilci” ayrımında seçilen, gerçek anlamda temsilci sıfatını ikinci durumda kazanacaktır. Çünkü adayın seçilmesi, bir programın uygulayıcısı olma önkoşuluna bağlı değildir. Seçilme, adayın bütünüyle kişisel yeteneklerine ve ona duyulan güvene bağlıdır. Adayın seçiminde kişisel yetenek ve becerinin gözönünde bulundurulması, seçilecek kişiye aynı zamanda bir bağımsızlık tanınmasını da gerekli kılar. Seçilen kişinin temsilci sıfatını kazanması, ona, vereceği kararlarda seçmenlerin görüş ve düşüncelerini değil, kendi düşüncelerini temel alması hakkını verir.

Kuramsal olarak temsilin kaynağı ve sonuçları, temsilcinin konumunun bir programın onaylanmasına mı, yoksa kişisel yeterliğine mi bağlı olduğu ve bu ilişkinin ortaya çıkarabileceği sonuçlar net olarak belirlenebilmekle birlikte, uygulamada seçmen-temsilci arasındaki ilişkiler ve ortaya çıkan sonuçlar, teorinin belirlediği standartlara tam uymamaktadır.

Bu bağlamda kuramsal olarak temsilin kaynağı ve sonuçları üzerinde, başka bir deyişle seçmen ile milletvekili arasındaki ilişkinin anlamı, kapsamı ve konusunun

belirlenmesinde bir dizi güçlkle karşılaşmaktadır. Söz konusu güçlüklerin bir kısmı, temsil kavramının anlamı ve kapsamı çerçevesinde ortaya çıkmaktadır ve klasik siyasal düşünürler bu konuda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir (Turan, 1986: 169-172). Bu farklı görüşler de kendi içinde birkaç gruba ayrılmaktadır.

- Temsili bir yetki devri olarak gören düşünürlere göre temsilci, temsil ettiği topluluk adına eylemlerde bulunur. Temsilcinin yaptıkları, sanki temsil edilenler tarafından bizzat yapılmış gibidir. Dolayısıyla temsilci ve temsil edilenler aynı sorumluluğu paylaşırlar. Temsilcinin burada bir hareket serbestisi söz konusudur.

- Temsilcinin sorumluluk özelliğinin önplana çıktığı ikinci görüşe göre ise temsilci, temsil yetkisini aldığı seçmenlerin görüş ve düşünceleri dışında hareket edemez. Temsil edilenlere karşı sorumluluk, temsilcinin görevine temsil edilenler tarafından son verilebilmesiyle belli olur.

- Genel düzeyde oransal temsil sistemi olarak adlandırılan üçüncü anlayışa göre, toplumun ırk, dil, din, yaş ve hatta cinsiyet gruplarının yanında siyasal tercihlerinin de parlamentoda tam olarak temsili öngörülmektedir. Bu anlayışta temsilciler, temsil ettikleri grubun özelliklerini taşımalarıdır. Dolayısıyla temsilciler açısından bir “aidiyet/mensubiyet” ilişkisi vardır. Asıl olan nokta, toplumun içindeki farklılıkların oransal olarak yansıtılmasıdır.

- Dördüncü temsil biçiminde ise simgesel bir nitelik vardır. Buna göre temsilci, kişiliğinde toplumun özlediği ve beklediği nitelikleri taşımalarıdır. Yolsuzluk, rüşvet vb. olumsuz davranış biçimlerinden yakınılan bir toplumda temsilcilerden özellikle dürüstlük, açıklık gibi niteliklerin aranması, söz konusu simgeselliğe örnektir.

- Temsilcinin eylemini göz önünde bulunduran son yaklaşıma göre ise temsilci, temsil ettiği kitlenin çıkarlarını sağlıyorsa temsil görevini yerine getiriyor demektir. “Eylemsel Yaklaşım” olarak adlandırılan bu yaklaşımda temsilcinin bağımsızlığı söz konusudur.

Kuramsal güçlüklerin diğer bölümü ise temsilin konusu noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu da kim ya da ne temsil edilecektir sorusunda düğümlenmektedir. Ancak bu konuda da bir görüş birliği yoktur. Temsilcilerin kendilerini seçen bireylerin temsilcisi olmasını öngören yaklaşımın yanında, meslek gruplarının temsil edilmesini savunan “Korporatif Yaklaşım”, bu soruya verilen yanıtların en fazla taraftar toplayan iki örneğini oluşturmaktadır (Gürbüz, 1987: 24-26).

Çağdaş temsil anlayışının sağlam bir zemine oturtulabilmesi için, dayanaklarının incelenmesi gerekmektedir. Söz konusu dayanakların en önemlisi ise hiç kuşkusuz “siyasal egemenlik” kavramıdır. Çünkü egemen olan dolayısıyla da yetkinin asli sahibi olan bir makam bulunmalıdır ki onun bu özelliği temsil edilebilsin.

II-SİYASAL TEMSİL – SİYASAL EGEMENLİK İLİŞKİSİ

Demokratik temsil olgusu, zorunlu olarak egemenliğin toplumda olduğu kabulüne dayanmaktadır. Başka bir deyişle çağdaş demokrasinin tek uygulama aracı olan siyasal temsil, siyasal egemenliğin toplumda olduğu anlayışı üzerine oturmuştur. Çünkü egemenliğin kaynağı halk/ulus olmalıdır ki, bu yetkisine dayanarak kendi kendini yönetme olanağı bulunsun.

Çağdaş demokrasinin uygulanabilmesinin ancak temsili rejimle mümkün olabileceği ortaya konulmakla birlikte, halkın tümünün ya da büyük bir bölümünün en son kontrol olanağını zaman zaman seçmiş olduğu milletvekilleri aracılığı ile kullanması yolu, bir hukuksal dayanağı da gerekli kılmıştır. Bu konuda ortaya konulan görüş ve düşünceler, temsil edilen ile temsilci arasındaki ilişkiyi “Temsil Kuramı” ile açıklamaktadır. Ancak temsil kuramı çerçevesinde yapılan bu açıklamalar, temsilin nitelik ve kapsamına kesinlik kazandıramamaktadır. Kamu hukukundaki temsil sorunu, egemenliğin kaynağının saptanması ve bu hakkı kullananların yetkilerinin sınırı noktasında düğümlenmektedir (Türe, 2000: 19).

Ortaçağ’ın sonları ile Yeniçağ’ın başlarını kapsayan ve Aydınlanma Çağı olarak adlandırılan zaman dilimi, birçok konuda olduğu gibi siyasal egemenlik kavramında da önemli değişikliklerin başlangıç dönemidir. Egemenlik kavramının içeriğinde iki unsur vardır: Egemenliğin özelliklerini ve asli olarak kime ait olduğunu ifade eden “egemenliğin ilkesi (auctoritas)” ve iktidarın kullanılışını, yönetim erkini kısaca devletin üstün otoritesini ifade eden “egemenliğin kullanılışı (potestas)” (Ağaoğulları, 1991: 22).

Egemenlik kavramının anlam ve içeriği, Fransız Devrimi ile birlikte demokratik/laik bir nitelik kazanmıştır. Demokrasi zorunlu olarak halk/ulus egemenliği kavramını içerir. Demokrasi sözcüğünün etimolojik yapısı bu durumu açıkça göstermektedir; halkın (demos) egemen olması, iktidarın (kratos) onun elinde olduğu anlamına gelir. Aslında bu karşılıklı bir zorunluluktur; siyasal alanın sujesi halk/ulus olduğu zaman, yönetim

demokratik bir biçim alır ya da demokratik bir yönetimde siyasal alanın sujesi halk/ulus olmak zorundadır (Ağaoğulları, 1986: 148).

III-HALK EGEMENLİĞİ VE ULUSAL EGEMENLİK

Egemenliğin kaynağı ve iktidarın meşruluk temeli konusunda Fransız Devrimi'nden sonra ortaya atılan “Halk Egemenliği” ve “Ulusal Egemenlik” teorilerinin aynı anlamda kullanılması ve ikisi arasında bir ayırım yapılmaması bugün için doğru sayılabilir. Ancak başlangıçta bu iki doktrin, hem teorik hem de pratik bakımdan farklı demokrasi anlayışlarını yansıtan görüşler olarak ortaya çıkmıştır.

Bu noktada ulusal egemenlik anlayışının ortaya koyduğu “ulus” ve halk egemenliğinin dayanağı olan “halk” kavramlarının tanımlanması gerekmektedir. Ulus, bölünmez bir bütün olarak, kendisini oluşturan bireylerden ayrı bir varlığa sahiptir. Başka bir anlatımla ulus, kendisini oluşturan bireylerin toplamı değil, onların iradelerinden üstün bir varlıktır. “Halk”, belli bir dönemde, belli bir ülkede yaşamakta olan bireyleri yani somut bir varlığı ifade ettiği halde, “ulus”, belli bir dönemde yaşayanları değil geçmiş ve gelecek nesilleri de kapsayan soyut bir varlıktır. Dolayısıyla yaşayanların yanısıra ölmüş ve doğacak olanları da kapsar (Başgil, 1960:210).

Ulusunu manevi bir varlık olarak ele alan ulusal egemenlik anlayışı, ulusun kendiliğinden bir irade açıklaması yapamayacağını, bu irade açıklamasının ancak temsilciler aracılığı ile yapılabileceğini ve dolayısıyla da temsilcilerin ortaya koyduğu iradenin bütün ulusun iradesi olacağını öngörür. Bu bakımdan ulusal egemenlik, halk egemenliğinin aksine sürekli olarak temsil düşüncesine dayanmaktadır.

Temel anlayışta göze çarpan ilk fark, egemenliğin, ulusal egemenlik teorisinde soyut bir bütün olarak kendisine manevi kişilik tanınan “ulus”a verilmesine karşılık, halk egemenliği teorisinde somut olarak belli bir zamanda milli topluluğu meydana getiren vatandaş kitlesine yani “halk”a verilmesidir.

Egemenliğin sahibinin farklı kavramlar olması ile bağlantılı olarak ortaya çıkan ikinci fark temsil konusundadır. Belli bir dönemde bir ülkede yaşayan “halk” ile “ulus” aynı şey olmadıkları için, bunların iradelerini aynı yollardan ortaya koymalarına da imkan yoktur. Ulus, iradesini doğrudan doğruya açıklayabilecek bir varlığı olmaması ve soyut bir kavram olarak kalması yüzünden, iktidarı kendisi yerine kullanacak olan temsilcilere gereksinim duyar ve egemenliğin kullanım hakkını kendisini temsil edecek olanlara

devreder. Ayrıca soyut ve zamanüstü bir varlık olması, ulusun, iktidarı kendisi adına kullanacak olanlara talimat ve vekalet verebilmesini de engellemektedir. Bu koşullar, zorunlu olarak “temsili rejim” sonucunu doğurur. Nitekim ulusal egemenlik teorisi, Fransa’da 1789’dan sonra temsili rejimin yerleşmesinde birinci derecede rol oynamış ve karşılıklı bir zorunluluk olarak da, XVIII.yy. sonunda Fransa’da benimsenen temsili rejimin teorik açıklaması, ancak ulusal egemenlik anlayışına dayanılarak yapılabilmektedir (Türe, 2000: 35).

Halk egemenliğinde ise gerçek fizik varlığa sahip olan yurttaş kitlesi, gerektiğinde kendi iradesini aracısız ve doğrudan açıklama imkanına sahiptir. Bu nedenle doğrudan ve yarı-doğrudan demokrasi uygulamalarına elverişli olan halk egemenliği teorisi, kural olarak temsil olgusuna karşı çıkar. Ancak zorunlu durumlarda vatandaşın talimat ve emirleriyle bağlı olan, halkın temsilcisi değil vekilleri anlamındaki memurların kullanılmasına izin verir.

Her iki anlayış kendi mantık sistemleri içinde ele alındığında ortaya çıkan önemli farklardan bir diğeri de, halk egemenliği teorisinde -her yurttaşın egemenliğin bir parçasına sahip olması bakımından- oy kullanmanın bir “hak” olmasına karşılık, ulusal egemenlik teorisinde bunun bir “fonksiyon (görev)” sayılmasıdır (Kapani, 1983: 53). Nitekim ulusal egemenlik anlayışına uygun olarak hazırlanan 1791 Fransız Anayasası’nda, bütün yurttaşlara oy hakkı tanınmamış -yani genel oy ilkesi benimsenmemiş- ve oy kullanma yetkisi yalnızca bu “fonksiyon”u yerine getirmede en “yetenekli” görülenlere verilmiştir.

Söz konusu iki doktrinin saf mantık sistemleri bakımından ortaya çıkan bu farkların bugün pek önemi kalmamıştır. Her ne kadar daha çok ulusal egemenlik teorisi kabul edilmekte ise de, teorinin bugünkü uygulandığı eskisinden bazı noktalarda farklı olup halk egemenliği teorisinin bazı unsurlarını da -oy kullanmanın bir hak olarak algılanması ve genel oy ilkesi gibi- içine alır.

IV-SİYASAL TEMSİL BİÇİMLERİ

Halk egemenliği ve ulusal egemenlik teorilerinin egemenliğin kaynağını farklı biçimde ele alıp yorumlamaları, egemenliğin kullanımına ilişkin farklı temsil anlayışlarını gündeme getirmiştir. Temsilcilerin ve seçmenlerin konumlarını ve bunlara yüklenen

işlevleri farklı temeller üzerine oturtan bu iki teorinin sonucu olarak ortaya çıkan temsil anlayışları, “Emredici Vekalet” ve “Temsili Vekalet” adlarını taşımaktadır.

A-EMREDİCİ VEKALET

“Emredici Vekalet” olarak adlandırılan bu temsil anlayışına göre vekiller, ulusun değil yalnızca kendilerini seçenlerin vekilleridir ve her zaman seçmenlerin denetimi altındadır. Seçmenler, denetimleri sonucu hoşnut olmadıkları temsilcilerini görevden uzaklaştırabilirler yani azledebilirler. Yasalar, ancak referandum yoluyla halkın onaylaması sonucu yürürlüğe girebilir. Vekillerin, kanunların onaylanması ve halkın oyuna sunulması dışında başka görevleri yoktur.

Bu noktada emredici vekalet anlayışının temel özellikleri şöyle özetlenebilir (Armaoğlu, 1953: 13 vd.):

- Vekiller tüm toplumun değil yalnızca kendilerini seçenlerin adına hareket edebilirler.
- Seçmenler, hukuken, seçilene bir programın uygulanması için talimat verebilirler.
- Açık bir talimatın yokluğu halinde temsilci, karar verirken veya oy kullanırken, seçim çevresi seçmenlerinin düşünce ve çıkarlarını gözönünde bulundurmaz.
- Seçmenler, seçtikleri temsilciyi istedikleri zaman azledebilirler.
- Temsilci, vekaletin gereklerini yerine getirmemesi veya hatalı olarak yerine getirmesinden dolayı seçmenlerine karşı sorumludur. Hatta bu sorumluluk maddi tazmini de içerir.
- Temsilcinin yerine getirdiği görevden dolayı hak ettiği ücret, kendi seçim çevresi tarafından ödenir.

Bu bağlamda seçmen-temsilci arasındaki ilişkinin niteliği, seçilenin “temsilci” değil “delege” olarak tanımlanmasını gerektirir. Çünkü seçilen, vereceği kararlarda tamamen seçmenlerin emir ve denetimi altındadır.

Temsilcilerin emredici vekaletle görevlendirilmesini eleştirenler, bölge çıkarlarının ülke çıkarlarının önüne geçeceğini, bu nedenle de ülke birliğinin bozulacağını savunmuşlardır. Bu konuda diğer bir eleştiri de, halkın ülkenin yönetiminde söz sahibi olacak temsilcilerini yönlendirebilecek bilgiye sahip olmadığı doğrultusundadır (Armaoğlu, 1953: 14; Okandan, 1976: 772).

Uzun yasama dönemi içinde temsilcilerin yeni ortaya çıkan durumlara ilişkin olarak seçmenlerin görüşlerine başvurmalarının güçlüğü, yasama faaliyetinin tam olarak yerine

getirilememesine neden olacaktır. Bu sebeple emredici vekalet anlayışı, uygulamada geçerliliğini büyük ölçüde yitirmiştir.

B-TEMSİLİ VEKALET

Ulus ile parlamento arasındaki vekalet, özel hukuk vekaletinden farklı olarak, bağlayıcı değil siyasal ve serbest bir vekalettir. Egemenlik ise, kanun koyma ve karar verme hakkı olarak, tek tek yurttaşların ya da seçmenlerin değil bir bütün ve kollektif bir kişi durumundaki ulusundur. Ulus, seçmenleri aracılığıyla bu hakkın yalnız anayasada belirtilen sınırlar çerçevesinde kullanılması yetkisini meclise vermektedir. Bu bakımdan ulusun temsilcisi ve vekili olan, gerçekte bireysel olarak milletvekili değil, “kollektif bir varlık” halindeki meclistir (Başgil, 1960: 235). Dolayısıyla temsilci, alacağı kararda veya kullanacağı oyda kendi düşüncesine göre hareket eder. Bunu yaparken de kendisini seçmiş olanların oylarını kullanmış olur.

Temsili vekalet anlayışının seçmenle temsilci arasında öngördüğü ilişki, başlıca şu noktaları içerir:

- Temsilciler, kendilerini seçenleri değil tüm ulusu temsil ederler. Anayasa'nın sınırlarını çizdiği çerçevede hareket ederler ve verecekleri kararlarda seçmenlerin görüş ve düşüncelerinden bağımsız olarak toplumun yararını gözönünde bulundururlar.
- Seçmenler temsilcilerin çalışmalarından haberdar kılınır. Faaliyetlerin izlenebilmesi için açıklık temin edilir.
- Temsilcilerin azledilmesi kabul edilmemekle birlikte seçimler, seçmenle temsilci arasındaki ilişkinin ölçülebilmesi açısından büyük önem taşır. Seçimler, temsilciler açısından güven tazeleme ya da güven kaybı olarak sonuçlanabilir.

Ulusal egemenlik anlayışına bağlı olarak, emredici vekaletin terkedilip temsili vekaletle geçilmesinin birtakım pratik ve teorik nedenleri vardır.

Söz konusu değişimin pratik nedenlerinin başında, emredici vekaletin siyasal bir faaliyet olan yasama ile bağdaşmaması gelmektedir. Çünkü normal bir seçim dönemi için seçilen temsilcilerin, karşılaştıkları bütün ülke sorunlarında, seçmenlerinden talimat ya da emir almaları mümkün değildir. Her yeni ve öngörülemeyen bir konunun gündeme gelmesi, temsilcilerin seçtikleri bölgeye giderek seçmenlerine danışmasını gerektirmektedir. Emredici vekalet, kısa süreli toplanan ve gündemi önceden belirli, danışma niteliğindeki

meclisler için uygulanabilir. Ancak uzun süreli yasama faaliyeti için uygulanması mümkün değildir (Sarıca, 1969: 165-166).

Emredici vekaletten temsili vekaletle geçilmesine yol açan teorik neden ise, yasama meclisi üyelerinin ulusu temsil etmeleridir. Bu durum, temsilcilerin, bir bölgenin ya da zümrenin vekili/sözcüsü olmaktan çıkmaları anlamına gelir. Çünkü ulusu temsil eden bir kimseyi, aynı zamanda bir bölgenin seçmenlerinin verdiği emir ya da direktiflerle bağlı saymak birbiri ile bağdaşmaz. Bu bakımdan temsili vekalet anlayışında temsilci, bir kez seçildikten sonra seçmenlerin ve seçtikleri bölgenin değil bütün bir ulusun temsilcisi olup, herhangi bir emir ya da direktifle bağlı olmadığı gibi seçmenler tarafından da azledilemez (Sarıca, 1969: 167).

Bu noktada temsilcilerin, uygulamada hem bir bölgeden seçilmelerinin hem de bütün ulusun temsilcisi olmalarının nasıl açıklanacağı sorusu gündeme gelmektedir. Fransız hukukçularından Duguit'nin soruna yaklaşım tarzı, çözüm açısından kayda değer nitelikler taşımaktadır: "Seçim çevreleri birşey değildir. Doğrusu bütün ülkenin sadece bir tek seçim çevresi oluşturması ve bütün seçmenlerin aynı adaylar için oy verebilmesidir. Unutulmamalıdır ki seçim çevreleri, ülkenin genişliği ve maddi seçim işleri nedeniyle zorunlu olan basit toprak bölümleridir. Çevrelerin milletvekillerine emredici vekalet vermelerine izin vermek, seçmen topluluğunun bütününe ait ayrıcalıkları gaspetmelerine izin vermek olur. Seçim çevresi milletvekilini seçmekte, fakat ona bir vekalet veriyorsa bu bütün ülke için olmaktadır" (Teziç, 1991: 98).

DEĞERLENDİRME

Ulusal egemenlik teorisinin ortaya koyduğu sistemin ancak “temsil” yolu ile uygulanabileceği anlayışı, XVIII.yy. sonlarından itibaren Batı demokrasilerinin çoğunda genel kabul görmüş bir ilkedir. “Temsili Demokrasi” adını taşıyan bu sistemin temelinde, halkın/ulusun alınacak kararlarda mutlak söz sahibi olmaması, kararların ancak seçimler yoluyla belirlenen ve halktan/ulustan bağımsız temsilciler tarafından alınması anlayışı yatmakta, temsilcilerin hukuksal ve siyasal tasarrufları, halkın/ulusun kendi tasarrufu olarak kabul edilmektedir. Temsili sistem, hem maddi zorunluluklar nedeniyle halkın/ulusun kararların alınmasına doğrudan katılmasına imkan vermemekte, hem de halkı/ulusu irade açıklayabilecek olgunlukta görmemektedir (Arsel, 1964: 162). Bu nedenle halkın/ulusun etkinliği en aza indirilmiştir.

Ancak temsili sistem, zamanla asıl anlamını kısmen kaybetmiş ve toplumun yasama faaliyetlerine daha fazla katılmasına, kararların alınmasında daha etkin bir rol oynamasına imkan verecek bir görünüme kavuşmuştur.

Bugün hemen hemen tüm ülkeler, demokrasi anlayışına sıkıca bağlı olduklarını söylemektedirler. Bu durum, demokrasinin bir meşruluk ilkesi olmasından kaynaklanmaktadır. Sistemler, kendilerini meşrulaştırmak için demokratik görünmek zorundadırlar. Demokratik görünüm ise, iktidarlar ancak halk/ulus otoritesine dayandıkları zaman sağlanabilir. İktidarın halk/ulus otoritesine nasıl dayandırılacağı sorusu ise hala birçok tartışmaya konu olmaktadır. Temsil mekanizması, çoğunluk yönetimi, muhalefet, iktidarın denetimi, rekabet bu tartışma konularına verilebilecek çok sayıdaki örnekten birkaçıdır. İşte bu nedenlerle demokrasinin nasıl işlemesi gerektiği konusunda farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞULLARI, M.Ali (1986). “Halk ya da Ulus Egemenliğinin Kuramsal Temelleri Üzerine Birkaç Düşünce”, *AÜSBFD*, cilt 41, Ocak-Aralık.
- AĞAOĞULLARI, M.Ali (1991). “Demokratik Mitoslar: Halk-Ulus Egemenliği ve Siyasal Temsil”, *AÜSBFD*, cilt 48, Ocak-Haziran.
- ARMAOĞLU, Fahir (1953). *Seçim Sistemleri*, Ankara: AÜSBF Yay. no:34.
- ARSEL, İlhan (1964). *Anayasa Hukuku-Demokrasi*, Ankara.
- BAŞGİL, A.Fuat (1960). *Esas Teşkilat Hukuku-I*, İstanbul: İÜHF Yayını.
- ÇAM, Esat (1977). *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: İÜİF Yayını:395.
- ESEN, Bülent Nuri (1970). *Anayasa Hukuku*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- GÜRBÜZ, Yaşar (1987). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, 2.bsm., İstanbul: Beta Yayınları.
- KALAYCIOĞLU, Ersin (1984). *Çağdaş Siyasal Bilim*, İstanbul: Beta Yayınları.
- KALAYCIOĞLU, Ersin ve SARIBAY, A.Yaşar (1986). *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- KAPANİ, Münici (1983). *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: AÜHF Yay. no:468.
- OKANDAN, Recai (1976). *Umumi Amme Hukuku*, İstanbul: İÜHF Yay. no:2138.
- ÖZER, İnan (1996). “Siyasal Kültür, Demokrasi ve Demokratik Değerler”, *HÜİİBFD*, cilt XIV, sayı 1, Temmuz.
- PITKIN, Hanna F. (1972). *The Concept of Representation*, Berkeley: University of California Press.
- SARICA, Murat (1969). *Fransa ve İngiltere’de Emredici Vekaletten Yeni Temsil Anlayışına Geçiş*, İstanbul: İÜHF Yay. no:318.
- TEZİÇ, Erdoğan (1991). *Anayasa Hukuku*, 2.bsm., İstanbul: Beta Yayınları.
- TURAN, İtler (1986). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, 3.bsm., İstanbul: Der Yayınları.
- TÜRE, C. Fatih (2000), *Temsili Vekalet İlkesi Çerçevesinde Türkiye’de Seçmen-Milletvekili İlişkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜSBE, İzmir.

KAMUSAL VİCDANDA VE İLETİŞİMSEL DÜZLEMDE “SOKAK ÇOCUKLARINDAN MENDİL ALMAYIN” ANLAYIŞI*

Özet

Günümüzde sokak çocukları kamusal vicdanda en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. İster 24 saat sokakta yaşayan, ister günün belirli saatlerinde sokakta çalışan çocuklardan hiçbirşey satın alınmaması yönündeki son dönemde başlatılan kampanyalar medyada yer bulurken, bu anlayışın sokak çocuklarını ne dereceye kadar koruyacağı iletişimsel bazda da bir tartışma konusudur.

Kamusal Vicdanda ve İletişimsel Perspektifte "Sokak Çocuklarından Mendil Almayın" konulu makalede söz konusu anlayış, iletişimsel açıdan tartışmaya açılacak ve etik iletişim ilkeleri açısından yorumlanacaktır. Bu çocukların çalışmaması gereken yaşta olmalarının yanısıra, sokakta tehlikeye, suça, ihmal ve istismarlara açık çalışmaları, onları topluma kazandırmak için doğru bir iletişim tarzı yakalamayı şart koşmaktadır. Makalede sokak çocuklarına yaklaşımda kullanılacak iletişim tarzları da incelenecek, ülkemizde en çok işlenen çocuk suçlarının onlarla kurulacak doğru iletişimle azaltılıp azaltılamayacağı irdelenecek ve "Sokak Çocuklarından Mendil Almayın" sloganıyla özdeşleşen anlayışın, bu suçlar üzerinde nasıl bir etkide bulunacağı iletişimsel düzlemde vurgulanacaktır.

Anahtar Sözcükler: Sokak Çocukları, Kamusal Vicdan, Çocuk Suçları, Halkla İlişkiler Stratejileri

Abstract

The concept of “Do not buy tissues from the children on the streets” in public conscious and communicative perspective

Today, children on the streets have become the most discussed topic by the public conscious. While the campaigns of not buying anything from the children are embraced by the media, it is also a matter of communicative discussion on what level this concept could protect these children who live or spend time on the streets.

In this article, the point at issue will be open to discussion on both communicative and ethical angle. As these children are underage and are exposed to many dangers, crime

* Yard. Doç. Dr. Bilgehan Gültekin, Araş. Gör. Dr. Elif YILDIZ, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi

and abuse on the streets, it is a must to find the right communication ways to adapt these children to the society. In this article the communication ways which could be used towards these children will also be analyzed. The most common children crimes will be examined and also it will be discussed whether the crime rate could be decreased if the right communication ways are used and what effect does “do not buy anything from the children” concept has on these crimes.

Key Words: *Children on the street, public conscious, children crimes, PR strategies*

I. GİRİŞ

Sokakta kağıt mendil, çiçek satan, ayakkabı boyacılığı yapan veya simit satan çocuklar toplumsal yaşamın çizdiği vicdan sınırı içerisinde tartışma konusu olmaktadır.

Son zamanlarda “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” sloganı ile başlatılan ve sokak çocuklarından bir şey alınmaması üzerine konulu kampanyalar bir noktada bahsedilen toplumsal vicdana seslenmeyi amaçlamakta ve toplumun kangren sorunsallarından biri olan sokak çocukları üzerine bir iç sorgulama ve bunun ötesinde çözüm yolu önermeyi amaçlamaktadır. Sokak çocuklarından bir şey alınıp alınmaması konusu bir yana, toplumun kendisiyle yüzleşip, bu çocuklara dönük bakış açısını doğru konumlandırması ve sokak çocuğunun geceleri dehşet saçan tinerci canavar olmadığını kabul etmesi gerekmektedir.

Konunun çözümünde yasaların ötesinde, iletişimsel tedbirlerin ve iletişim stratejilerinin büyük önemi vardır. Sokak Çocuklarıyla iletişim kurmayı öğrenmek, onları anlamak ve sorunun çözümünde kamuoyunun duyarlılığını ve katılımını sağlayacak iletişim politikaları üretmek ve uygulamak belirleyici olmaktadır. “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” anlayışı bu kamuoyu duyarlılığını harekete geçirmeyi amaçlayan ve başarılı olması için iletişimsel düzlemde irdelenmesi gereken ve iletişim kampanyaları ve stratejileri ile desteklenmesi gereken bir anlayıştır. Anlayışın toplumsal rüzgarı arkasına alması için öncelikle topluma doğru açıdan ve uygun iletişim politikaları ile anlatılması gerekmektedir.

II. SOKAK ÇOCUĞU KİMDİR?

Söz konusu çocukları sınıflandırırken, çocuk ile ailesi arasındaki bağın niteliği, kullanılan kriterlerden birini oluşturmaktadır (Zeytinoğlu, 2001: 152). Bu bağlamda, sokak çocuğu ve sokakta çalışan çocuk arasında fark vardır. Sokak çocuğu; “24 saat sokakta

yaşayan, ailesiyle ilişkileri kopuk olup geçimini sokaktan sağlayan, zaman zaman suça bulaşıp zaman zaman tiner bali gibi uçucu maddeler kullanan ya da bunlara gereksinim duyan, sokağın özgür ortamını mekan edinen çocuklardır. Bu çocukların aile, okul, çocuk kurumları gibi kendine karşı sorumluluğu olan kişi ya da kurumlarla hemen hemen hiç temasları bulunmamaktadır. Çeşitli nedenlerle evden kaçmış, aile ve toplumla olan bağları tamamen kopmuş olan bu çocuklar komünler halinde, kendilerine özgü kurallarıyla köprü altı yaşamını seçmiştir. Yaşamı ve/veya yaşam kaynakları için sokak onların 24 saatlik meskenlerdir”.

(http://www.umutcocuklari.org.tr/tr/guncel/makale/sok_coc_kimdir.htm).

Sokakta çalışan çocuk ise ailesiyle bağlarını tam olarak koparmamış, geceleyin evine dönen, günün belli bir saatinde sokaklarda yaşayan ve sokak çocukları gibi tiner ve madde bağımlılığı pek görülmeyen çocuklardır. Sokak çocuklarıyla kurulan iletişimde en büyük yanlış ve handikap, onların tinerci, kapkaççı gibi vahşi çocuklar olarak görülmesi ve algılanmasıdır

(http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/sokak_cocuklari_kom/basin/birgun19_12.htm).

Birleşmiş Milletlerin istatistiklerine göre, dünya genelinde şehirlerin sokaklarında yaşamda kalma mücadelesi veren yaklaşık 80-100 milyon çocuk bulunmaktadır. Bunun yanında Avrupa’da sokaklarda yaşayan çocuk ve gençlerin sayısı giderek artmaktadır. Almanya’da bu sayı yaklaşık 7000 çocuktur. Bu durum sokak çocuklarının üçüncü dünya ülkelerine ait bir sorun olmadığını ortaya koymaktadır.

(<http://www.kindernet.at/strassenkinder/strastext-1e.htm>).

1999’da, Amnesty International’dan alınan istatistiklere göre, Kolombiya’da 2800 sokak çocuğunun öldürüldüğü ortaya çıkmaktadır. Çocuklara karşı uygulanan günlük şiddet, fiziksel anlamda kötü muamele, çalışma yerlerinde güvenli olmayan sağlık koşulları ve cinsel istismarı kapsamaktadır.

(<http://www.kindernet.at/strassenkinder/strastext-4-e.htm>).

Özellikle kız çocuklarının sokaklardaki şiddet ve sömürü riskine daha fazla maruz kaldıkları görülmektedir. Sokaklardaki erkek çocuklarının yanı sıra yetişkinlerin de cinsel saldırılarına maruz kalmaktadır. Yaşamdaki zorluklarla başa çıkabilmek için çoğu uyuşturucu maddeler koklamaktadır (Vostanis, 1999:28).

Pek çok ülkede kamuoyunun sokak çocuklarına bakışının son derece olumsuz olduğu görülmektedir. Çeşitli çalışmalar gerçekleştirilen Brezilya, Bulgaristan ve Sudan’da sokak

çocukları konusundaki ırksal, etnik ya da dinsel kimlikler, sokak çocukları konusunun ele alınma biçiminde önemli bir rol oynamaktadır. Antisosyal olarak ya da antisosyal davranış gösteren kişiler olarak nitelendirildikleri, onların yok sayıldığı, onlara her zaman korku ve şüpheyle yaklaşıldığı görülmektedir.

(<http://hrw.org/ghildren/street.htm>)

Senegal’de, özellikle Dakar’da, giderek alarm verici oranlara ulaşan, çeşitli zorluklar yaşayan, sıkıntılar çeken çocuklar konusunda büyük problemlerle karşılaşmaktadır. Bu çocukların büyük bölümü dilenmekte, yetişkinlerin çeşitli türdeki sömürülerine maruz kalmaktadır. Çeşitli ulusal ve uluslar arası sivil toplum örgütleri bu çocukları destekleyici ve yönlendirici faaliyetler gerçekleştirmektedir.

(http://www.dakar.unesco.org/education_en/base_enfants_rue_shtml).

Farklı ülkelerde sokak çocukları için farklı seçenekler bulunmakta, bununla birlikte bu tür girişimlerin sınırlı olduğu görülmektedir.

A. Sokağa ve Suça İten Nedenler

Geniş bir yaş dönemini kapsayan ve son derece çeşitli gereksinimleri, yetenekleri ve potansiyelleri içeren çocukluk, oyun, öğrenim ve yetişme çağıdır. Bu nedenle gün boyu çalışmaya zorlanması onun eğitimini, sağlığını, beden ve kişilik gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir (Kılbaş, 2000: 212-213).

Durum ülkemiz açısından incelendiğinde, sokak çocuklarıyla ilgili sınırlı araştırmalardan yola çıkılarak bu çocukların çoğunluğunun ergenliğin ilk döneminde buldukları, 13-15 yaş grubunda bir yığılma olduğu, tamamına yakını erkek çocukların meydana getirdiği, ailelerinin sosyo-ekonomik durumunun oldukça düşük olduğu gözlenmektedir (Doğan, 2001: 52).

Günümüz toplumlarında, toplumsal alanda ciddi bir sorun teşkil eden çocuk suçluluğu, bu niteliği içinde çeşitli bilimlerde ele alınmıştır. Çocuk suçluluğunu "bir çocuktaki anti-sosyal eğilimlerin yasa müdahalesi gerektirecek duruma dönüşmesi" biçiminde tanımlayacak olursak, bu dönüşümün ve suça yönelik davranışın nedenlerini anlamak ve değerlendirmek ancak onun içinden çıktığı toplumu ve toplumsal kurumlarla olan ilişkilerini anlamakla mümkün olacaktır (Nazlı, 1993: 206).

Toplum, direkt olarak sokak çocuğu ve suç kavramlarını özdeşleştirmekte ama çocuğu suça iten etmenleri göz ardı etmektedir. "Sokak Çocuklarından Mendil Almayın" yaklaşımı, bu davranışın aslında sokak çocuğunu suça ittiği konusunu vurgulaması gerekir.

Sokakta yaşayan çocukların aile yapılarının sokak çocuğu-suç ilişkisinde kritik bir nokta olduğu görülmektedir. Araştırmalarda suçlu çocukların evlerinde; ailenin diğer üyelerinin suçlu veya alkolik olmaları, boşanma, ölüm veya terk nedeniyle ebeveynlerden biri veya her ikisinin de yokluğu, ihmal, körlük veya bunun gibi fiziksel bir özürülük veya hastalık nedeniyle ebeveyn kontrolünün eksikliği, evin çok kalabalık olması, aşırı baskı, kıskançlık, ihmal, ebeveynlerden birinin aşırı hakimiyeti ve işsizlik, yetersiz gelir gibi ekonomik baskılar ve annenin dışarıda çalışması koşullarından birine rastlanmıştır (İçli,1991: 47).

“Bozuk aile düzeni, parçalanmış aile ve çocuk suçluluğunun kökenine inildiğinde, hiçbir toplumsal koşulun suçlulukta bozuk aile düzeni kadar etkili olamadığı saptanmıştır. Buna bağlı olarak, “aile bölünmesinin ve ailesel sorunların çocukların bedensel, zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebileceği; onları kitle iletişim araçlarının olumsuz etkilerine maruz bırakabileceği ve suça itebileceği; kendilerini terk edilmiş, reddedilmiş, hatta cezalandırılmış olarak hissetmelerine yol açabileceği ve yetişkinlik yıllarında da bazı davranışsal ve ruhsal bozukluklara neden olabileceği söylenebilmektedir” (Dönmezer, 1999: 38).

Çocuk ve suç ilişkisine baktığımızda daha hassas bir bakış gerekmektedir. Çocuk ve suç ilişkisinde “kalıtsal ve bedensel özellikler, toplumsal nedenler, sosyolojik, ekonomik, psikolojik vb. etkenler olabildiği gibi bunların hepsi olabilmektedir” (Güller, 2001: 35).

Ülkemizde yapılan araştırmalarda elde edilen bulgular ve Batı ülkelerinde yapılan karşılaştırmalı çalışmalar, çocuk suçluluğunda kalıtsal etkenlerden çok, çevresel etkenlerin önemini vurgulamaktadır. Bu etkenler, olası anti-sosyal davranış örüntülerinin (pattern) oluşumunda etkili olabilmektedir (Yavuzer, 1988: 288).

Okuldan atılma veya okulu terk etmek, suçluluğun önemli bir risk faktörünü oluşturmaktadır. Yapılmış bazı araştırmalar, okulu terk eden öğrencilerin suçluluk oranının, normal olarak mezun olan öğrencilere kıyasla daha yüksek düzeyde gerçekleştiği bulgusunu saptamıştır. Bu da, okulu terk etme veya okuldan atılmanın, önemli bir suç göstergesi olduğunu ortaya koymaktadır (Kızmaz, 2003: 309).

Sokak çocuğu ve Suç arasındaki ilişki incelenirken, toplumun sokak çocuğunu suça iten etkenler ve çocukları bekleyen tehlikeler konusunda tam olarak ve “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” anlayışı çerçevesinde bilgilendirilmelidir. “Sokakta

çalışan çocuklar büyük ölçüde kendi işlerini yapmakla birlikte yetişkin birinin ya da daha büyük yaşta bir çocuğun küçük ortaklık kurması hatta bu ortaklığın çoğu kez sömürü ve istismara kayması da söz konusudur. Atauz, Gençlik Parkı'nda bir yetişkinin elindeki tartıları çocuklara kiraladığını ve çocukların gündelik hasılatın üçte birini aldığını belirlemiştir. Parktaki balon satıcısı çocuklar için de aynı durum söz konusudur”(Altıntaş, 2003: 92). Çocuk ve suç perspektifinde, “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” anlayışı bu noktada iletişim stratejileri gerçekleştirmelidir.

B. Sokak Çocukları İle İletişimde Empati Kurma ve Yardım Etme Davranışı

Sokak çocuklarıyla iletişimde ve onların topluma kazandırılmasında toplumun sokak çocuklarına bakış açısı belirleyici bir noktadır. Sokak çocuklarıyla iletişime geçilirken ilk hareket noktası bu olmalıdır.

Yapılan araştırmalara göre, sıkıntı içinde bulunan kişi ile empati kuran kişi, karşısındakinin durumunu anladığı için sıkıntı duyar ve bu sıkıntıyı gidermek yani kendini rahatlatmak için o kişiye yardımda bulunur. İkinci açıklama ise şöyledir: Sıkıntıda bulunan kişi ile empati kurarak onun durumundan haberdar olan kişi, diğergam bir davranışta bulunarak, sıkıntısındaki kişiyi rahatlatmak amacıyla ona yardım eder. Bu açıklamalardan birincisine göre, yardım davranışının temelinde egoist bir güdü, ikincisine göre ise diğergam (altruistic) bir güdü bulunmaktadır (Dökmen, 2001: 145).

Bu noktada, bir şey satmak üzere yanına yaklaşan bir sokak çocuğu ile yüzleştiğinde birey ve sokak çocuğu arasındaki iletişim son derece önemlidir. Burada ince bir çizgide değerlendirilmesi gereken iki alternatif vardır. Kişi, mendil alarak parasını verip kendi vicdanını rahatlatıp ya da sokak çocuğunu azarlayarak, bağırarak, umursamayarak ve hiç tepki göstermeyerek yanından uzaklaşabilir. Burada özellikle dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır. Herşeyden önce, sokak çocuğunun farkında olmak ve onunla yüzleşmekten kaçmamak gerekir. İletişim kurmak için önce sokak çocuğuyla yüzleşmek ve onu tanımak gerekir Önyargı ve korkulardan hareketle reddetmek, umursamamak, hiç tepki vermemek doğru bir iletişimsel tavır değildir. Ezilmişliğin, aile içi şiddetin bir yansıması olarak sokaklara düşen çocuk, bir de toplumun şiddetiyle karşılaşmaktadır. Sokak çocuklarına verilen tepkiler bazen bu şiddeti körüklemektedir.

TBMM Sokak Çocuklarını Araştırma Komisyonunun yapmış olduğu araştırmalar, sokak çocuklarının sadece yüzde beşlik bir kısmının suçlu olduğunu göstermektedir Özellikle medyada yer alan haberlerden dolayı sokak çocuklarının tümünü suçlu olarak

görme eğilimi, sokak çocuklarının toplumla iletişiminde en büyük gürültü faktörlerinden bir tanesidir. Bu konuda, sokak çocuklarıyla ilgili başlatılan bir kampanyanın sloganı yönlendirici olacaktır. “Biz tehlike değiliz-tehlikedeyiz”.

“Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” anlayışının bir sömürüyü legalleştirmesi ve vicdanlarda ayrı bir soru işareti uyandırıp uyandırmayacağı da tartışılan bir nokta olmalıdır. Çocuğun yalvarır sözlerle mendil satmak için sarfettiği gayret, kişinin acıyan gözlerle çocuktan mendil ya da başka bir şeyi alması ve gerçekleşen bu tarz bir iletişimin etkin bir iletişim olduğu söylenememektedir. Çocuk tarafından o anda dile getirilen demogojiye dayalı sözler ve bunun sonucunda satın alınan mendil, çocukta “kendisinin kazanılacak değil acımlacak biri olduğu” ya da “bir dilenci olduğu” izlenimi de uyandırabilmektedir. Bu konuda yapılması gereken ilk şey sadece 1 dakika ayırıp konuşmak ve gülümseyerek değer verdiğini belli eden bir tarzda dinlemektir.

Ebeveynlerinden, büyüklerinden o zamana kadar şiddet gören çocuk, kendisine yaklaşan, konuşan, sohbet eden, gülümseyen, sırtınızı sıvazlayan ve onu için bir şeyler yapmaya çalışan bir kişi gördüğünde, suç’a yönelmekten cayabilmektedir. Kendisinden hızla kaçan kalabalıklardansa, kendine yaklaşan ve elinden tutan insanlar, çocuğun o kalabalıktan intikam alma hissini, azaltır ve kalabalığa düşman olmasını engelleyebilmektedir. Kişilerarası iletişimin temel unsurlarından birisi olan beden dilini de kullanmak, çocuğun başını okşamak, sırtını sıvazlamak, elinden tutmak çocuk için çok büyük anlamlar taşır. Bu şekildeki iletişimsel bir davranış, hayata dair bir dokunuştur ve sokak çocuğunun elini kavramak ve onu hayata kazandırmak olacaktır.

Başarılı bir iletişimin temelinde; karşınızdaki kişilere saygı duymak, onların varlığını ve ayrı bir birey olduğunu kabul etmek, değerli olduklarını hissettirmek, onlara gerçekçi ve doğal davranmakla birlikte empati vardır.

Başka bir anlatımla sokak çocuğuyla iletişimde etkin dinleme; yalın, daha anlamlı bir ilişkinin gelişmesine fırsat vermektedir. Mendil satmak amacıyla yaklaştığı kişinin kendisini dinlediğini gören çocuk, önce kendisine değer ve önem verildiğini, kabul edildiğini, buna bağlı olarak da sevildiğini düşünmektedir. Bu durum çocuğun benlik saygısının artmasına, kendisini dinleyen kişiye yakınlık duymasına neden olmaktadır.

“Etkili Dinleme Dili tüm bedeni kullanmaktadır. Kulakla başlamakta ve kişinin içindeki her şeyi harekete geçirmektedir. Gülümseme ve kafa sallama, doğru olduğunda sadece başlangıçtır” (Robertson,2002:25). Dolayısıyla karşınızdaki çocuğu tüm

bedenimizle dinlediğimizde, dikkatimizi ona verdiğimizde ve tamamen onun söylediklerine yoğunlaştığımızda, ona gülümsediğimizde bedenimiz daha olumlu konuşmaktadır. Tepkisel beden dilimizin o çocuk üzerinde derin bir etkisi olabilmektedir.

Dinlemek, karşı tarafın kendi referans sistemine göre oluşturduğu iç dünyasını anlamaya çalışırken, ifade edileni yargılamaksızın ona kucak açmaktır. Aksanlar, saç biçimleri ve giysiler bir şekilde bizi önceden etkiler ve ön fikirler oluşturur. Sokak çocuklarıyla ilgili halkın sahip olduğu önyargılar, onlarla iletişimde büyük bir engel teşkil etmektedir. Yaşam çocukları sınırlar, kısıtlamalarla yüz yüze getirir ve çok acımasız olabilir. Etkin dinleme, onların sınırları kabul etmelerine ve yaşamın acı gerçeklerine uyum sağlamalarına yardımcı olacak çok etkili bir araçtır (Gordon, 1999: 82).

Empatik yaklaşımda amaç; kişiyi kendisini açması, duygularını daha yoğun yaşaması, kendisinde varolan çatışmaları çözmesi, kendisini kabul etmesi için cesaretlendirmektir. Empati, duyguları, duygulara eşlik eden düşünceleri, davranışları ve bedensel ifadeleri anlamayı kapsamaktadır (Cihangir, 2004: 38).

Diğer görüşe göre, başkasını tanıma ve anlama insanın kendisini onun yerine koymasıyla (role taking) gerçekleşmektedir. Onun ne duyabileceğini, ne düşünebileceğini, kendi davranışlarını onun "gözüyle görmeye", onun koşullarına göre değerlendirmeye çalışmaktır (Zıllıoğlu, 2003: 290).

İnsan ilişkilerinde karşımızdaki kişinin özel durumunu, duygularını dikkate almadan yapılan yorumlar, yargılama niteliği taşıdığından empati içerememektedir. (Kasatura, 1998: 238). Dolayısıyla karşımızdaki sokak çocuğunun düşüncelerini, yaşadığı duyguları göz ardı ederek onunla ilgili getirdiğimiz yorumlar yargılayıcı olmaktadır. "Yargılama ilişkilerde ve iletişimde en güçlü baltalama mekanizmalarından biridir. Başkalarını anlamak kendi değer yargılarımızı ve kişisel inançlarımızı bir kenara koyduğumuzda mümkün olabilmektedir"(Salome ve Galland, 2002:220).Sokak çocuklarını gerçekten anlayabilmek için, onlarla ilgili sahip olunan kalıp yargıları ve kutuplaşmış düşünceleri öncelikle bırakmak gerekmektedir.

Etkili bir iletişim kurabilmek için konuşan ile dinleyen arasındaki duygusal engeller ortadan kaldırılmalıdır. Ortak bir anlam yaratabilmek için dinleyen yargısız ve tarafsız davranmalıdır (Yüncü, 1990:51). Dolayısıyla çocuğun dış görünüşü, beden yapısı, kullandığı dil ne olursa olsun, ona kulak verebilmek, onu dinleyebilmek için, çocuğun kendisinden çok, sözlü ve sözsüz mesajlarına odaklanmak büyük önem taşımaktadır.

Duyguların yakınlaşmasının insan ilişkilerindeki en somut göstergesi, iki insan arasındaki mesafenin daralmasıdır. Karşımızdaki insana, "senin görüşlerini ve duygularını anlamak istiyorum" iletişindeki yakınlığı hissettirebilmek için, ona "yeterince" yakın durulabilmelidir (Özer, 2001:159). Bu anlamda mendil satmaya çalışan çocuktan uzaklaşmamak ve onunla etkili göz teması kurmak, sağlıklı bir iletişim sürecinin önünü açmaktadır.

Çocukların "sokak dışında bir alternatif" olduğu konusunda ikna edilmesi son derece önemlidir. Sokak çocuğu ya da sokakta yaşayan çocuğa yaşadığı dram içinde ikna edici mesajları sunmak gerekmektedir. Kişilerin bu noktada onları çok iyi tanımaları ön plana çıkmaktadır. Onları tanımak için yapılacak en iyi yöntem sokak çocuklarıyla ilgili çalışan sivil toplum kuruluşlarına üye olmak ve gönüllü faaliyetlerle toplumu örgütlemektir.

C. Sokakta Yaşayan Çocukların Ailelerine Yönelme ve Gönüllü İletişim

İletişimsel düzlemde değerlendirme yapıldığında, "Sokak Çocuklarından Mendil Almayın, Onları Gönüllere Kazandırmak İçin Gönüllü Olun" şeklindeki bir yaklaşım en doğru iletişimsel mesajlarından biri olacaktır. "Sokak Çocuklarından Mendil Almayın" yaklaşımının pek çok açıdan tartışılması gerekmektedir. Sokak çocuklarının pek çoğu evlerine para getirmeden döndüklerinde dayak yediklerini ve şiddete maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Sokakta çalışan çocukların aileleri bu noktada acilen iletişime geçilmesi gereken gruplardır.

Bu konuda yapılması gereken ev eve ziyaretler gerçekleştirmek ve sokakta çalışan çocukların aileleri ile konuşmak ve ikna yoluyla caydırmaktır Bu noktada vatandaşların kampanyalara katılımı ve desteği çok önemlidir. Sokakta yaşayan çocukların ailelerini ikna etmek sokaklarda çalışan çocuklar kadar, sokaklarda çalışan çocukların aileleriyle de iletişime geçmek ciddi bir adımdır.

Bu konuda özellikle Türkiye’de büyükşehirlerde çok göç alan semtlerde bulunan ilköğretim okullarının her birinde, bir sokak çocukları gönüllüsünün bulunması ve çocuklar eğitim hayatına başlar başlamaz, sıkı takibe alınmaları ve aileleriyle iletişime geçilmesi gerekmektedir. Yapılan araştırmalar, sokak çocuklarının özellikle ilkokul dördüncü sınıftan sonra okulu terk ettiklerini göstermiştir. İlkokul birinci sınıftan itibaren çocuklar ve aileleriyle kurulacak sıkı bir iletişim sonuca dönük ciddi bir girişim olacaktır.

Bu noktada gönüllük çalışmaları merkezi konumdadır. Sorunun çözümündeki en büyük katkı sokak çocukları ve aileleriyle iletişime geçecek gönüllü sayısının artışıdır. Bu sadece üniversitelerimizden ya da sivil toplum kuruluşlarından beklenemez. Bu noktada “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” kadar, “Sokak Çocuklarının Gönülünü Alın, Gönüllü Olun” sloganıyla bir kampanya başlatılması ideal bir adımdır. Sokak çocukları kendilerine güzel, sevecen yaklaşacak ve anlayacak insanlara ihtiyaç duymaktadır. Gönüllülük mekanizmasını canlandırmak için herkese büyük sorumluluk düşmektedir. Gönüllülüğü arttırmak üzere, belli kilit kurumlar içindeki mekanizmalar devreye geçirilmelidir. Örneğin üniversitelerde pek çok öğrenci topluluğu vardır. Bu doğrultuda “Sokak Çocuklarına Destek” topluluğu kurulması özendirici olabilmektedir. Üniversitelerde, sokak çocuklarıyla ilgili yapılan bilimsel araştırmalardaki artış da, sokak çocukları ile ilgili ayrıntıları özümsemek ve toplumu bilgilendirmek yönünde dikkate alınması gereken bir durumdur.

Gönüllü faaliyetler içinde olunması gereken gruplardan biri de iş dünyasıdır. İş dünyasının ve sanayi çevrelerinin belli noktalardaki desteği sokak çocuklarının kazanılmasında son derece önemlidir. Örneğin, ticaret odaları bünyesinde çeşitli komisyonlar kurulmaktadır. Bu komisyonlara “sokak çocukları” komisyonunun eklenmesi gönüllülük çalışmalarını pekiştirici bir tavidir. Kurumların kamusal vicdanda beliren bu konuda tavır alması o konuyla ilgili kamuoyu oluşumunu pekiştirici bir rol oynamaktadır.

“Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” yaklaşımının topluma iyi ifade edilememesi ve bu tarz gönüllülük çalışmalarının organize edilememesi, topluma iyi anlatılamaması toplumda ortak anlayış oluşumunu engelleyebilmekte ve sokak çocukları ve toplum arasındaki uçurumu arttırabilmektedir. Sokakta yaşayan çocukların aileleri bu noktada oldukça kritiktir. Eğitim düzeyi oldukça düşük bu kesime ulaşmada çeşitli halkla ilişkiler etkinlikleri ile ulaşmalı ve diyalog kanalları sıkı tutulmalıdır.

III. ÖNERİLER

“Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” Anlayışı Çerçevesinde bir kamusal vicdan oluşturulmasına dönük **Şekil 1** önerilmiştir. Bu konuda ilk adım kamusal bir perspektif kurma, daha doğru bir anlatımla, kampanya fikri olan “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” sloganı ile ilgili olarak kamunun anlayışını doğru bir perspektife konumlandırmak ve bu perspektifi vicdani sınırlar içine yerleştirmektir. Bunun için önce toplumda bir “anlayış” oluşturulması ve bu fikrin anlayışla “kabul” görmesinin sağlanması

gerekir. Bu anlayış çerçevesinde, ikna temellerinin çok iyi atılması gerekir, herhangi bir “önyargı” ya yer vermeyecek şekilde, kampanyanın dayandığı makul nedenlerin ikna edici zeminde topluma iyi anlatılması gerekir. Örneğin, sponsor firmaların desteği ile, büyük şehirlerde çeşitli noktalarda birbirleriyle yan yana üç billboard hazırlayarak “Sokak Çocuklarından Mendil Aldınız ya Ötesi” sloganı ile mendil alan bir kişinin yüz ifadesi ve hemen yanındaki ikinci billboard “ve ötesinde şiddet ve çeteye destek var” çocuğun yüzünde patlayan tokat ve üçüncü billboard içinde gözünde beliren gözyaşı ve gözyaşının altında: “Mendil Gözyaşlarını Silmeyecek”

“Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” sloganı bir davranış biçiminin yanlışlığını ve terk edilmesini gerektiğini ifade eden bir anlayıştır. Bu anlayışın, kamusal vicdanda tartışılmaması ve önyargıyla karşılaşmaması için, alternatifinin oluşturulması gerekir. “İnsanlığınızı Mendil Alarak Değil, Sokak Çocukları Derneklerine Üye Olarak Gösterin” sloganı alternatif bir davranış biçimi sunmaktadır. Mesajın Planlaması ve Paylaşımı da bu aşama da önemlidir. “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” mesajının, değişik ortamlarda farklı şekilde kodlanması ve mesajın planlamasını gerektirir. Mesajın Paylaşımı ise, mesajın ulaştırıldığı her bir hedef kitleden geridönüt olarak, sloganın bir üniversite dersine konu olması, bir televizyon haberinde metin olarak geçmesi ve sloganın bir kampanyanın başlangıç sloganı olmasının ötesinde topluma mal edilmesinin sağlanması ve “herkesin sloganı” olmasıdır.

“Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” anlayışı doğrultusunda kamusal vicdan oluşturulmasında ikinci adım ise, kamuoyunda bir inanç oluşturmaktır. Bu fikrin etrafında, bir inanç birliğinin oluşması gerekmektedir. Bu konuda kamusal vicdan oluşturmak için de ilk yapılması gereken, konunun vicdanlarda sorgulanmasını sağlamaktır. Örneğin, çoğu kişi sokak çocuklarından mendil alma nedenini yapılan anketlerde –insaniyet namına- olarak tanımlamıştır. Bu anlayışın çok yanlış olduğunu vurgulamak üzere, mendilin çocuğun boğazına dolandığı bir resim üzerinde, oldukça belirgin harflerle, “İNSANİYET NAMINA, bunu yapmayın, mendil almayın” sloganının yer aldığı binlerce afiş, kişilerin belki de vicdani bir sorgulamaya gitmesi için doğru adım olacaktır. Kamunun destek ifadesi de bu noktada önemli bir belirleyici noktadır. Örneğin:

*Bir üniversite senatosunun bu konuda karar alması ve “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” ibaresini kullanması,

- *Bir sanatçının hazırladığı bir klipte sokak çocukları temasını işlemesi ve klibin sonunda “sokak çocuklarından mendil almayın” sloganının yer alması,
- *Meslek odalarının bu kampanyayı desteklediklerine dair bir basın bildirisi hazırlamaları,
- *Tiyatro sanatçılarının çeşitli röportajlarda bu anlayışı desteklemeleri ve “sokak çocuklarından mendil almayın” konulu bir oyun gerçekleşmesi,
- *Başbakan, Parti Genel Başkanları, Bakanlar ve diğer devlet adamlarının konuşmalarında “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” cümlesini dile getirmeleri,
- *Çok izlenen bir televizyon dizisinde bu konunun işlenmesi(Örneğin: Hayat Bilgisi) ve dizinin “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” sloganıyla bitirilmesi,
- * Belediye Meclislerinin “Şehirdeki Sokak Çocuklarının Durumu” ile ilgili özel bir toplantı gerçekleştirmesi ve “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” anlayışına meclis kararında vurgu yapılması .

Bu ve buna benzer, destek ifadeleri bu anlayış çerçevesinde bir inanç oluşturma fikrini güçlendirebilmektedir. Konunun “paylaşılan bir değer” olarak ifadesini bulması sağlanmalıdır. “Sokak Çocuklarının” toplumsal bir değer olduğu vurgulanmalı ve vicdanlara seslenmek için “paylaşılan bir değer” noktasında hareket etmelidir. Ayrıca, kamusal anlayış eyleme dökülmeli ve halkla ilişkiler etkinlikleri ile desteklenmelidir. İçinde yaşanan toplumu ve dünyayı yakından etkileyen belirli toplumsal, ekonomik konularda tavır almak, görüş bildirmek, sorunların çözümünde yol gösterici olmak ve çözüm önerileri geliştirmek, belli toplumsal kampanyalara liderlik etmek, sosyal bir duruşu yansıtmaktadır. Aynada yansıyan bu duruşun, toplum katmanlarında onurlu bir kurumsal çizgi olarak algılanacağı açıktır. Toplum nezdinde bir duruşu olmak toplumla en büyük ortak zemini oluşturmaktadır. Aynı zamanda toplumla ortak bir anlayış geliştirmek, ortak tavır içinde olmak, ortak ruhu yansıtmak, sosyal bir duruşu eyleme dönüştürmekle mümkün olmaktadır. Türkiye koşullarında konuya bakılacak olursa, toplumsal duruşu resmedecek pek çok nokta mevcuttur. Planlanan halkla ilişkiler etkinlikleri bu resmi net olarak sunmak için doğru bir perspektiftir. Sokak çocukları için bir konser düzenlenmesi, pek çok kişinin gönüllü olarak derneklere üye olup sokak çocukları için gönüllü çalışmasının yanı sıra bu konuyla ilgili olarak halkla ilişkiler etkinlikleri planlanması son derece önemlidir.

Örneğin sokak çocukları derneklerinin öncülüğünde ya da, üniversiteler tarafından “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” anlayışı ile ilgili arama konferansı

gerçekleştirilmesi, sokak çocuklarıyla ilgili panel ve konferansların artırılması, sempozyum ve kongreler düzenlenmesi harekete dönük halkla ilişkiler etkinlikleridir. “Harekete dönük stratejiler” tamamen organizasyon cephesine dönük stratejilerdir. Harekete dönük iletişim stratejilerinde temel çıkış noktaları şu şekildedir:

*Organizasyon kabiliyeti yüksek olan bir “harekat timi” oluşturulmalıdır. Bu ekibin oluşumu son derece önemlidir, organizasyonla ilgili her türlü detay oluşturulup, *kriz ve iletişim planları* kurulduğunda cephede olan “etkinlik timi” dir. Etkinlik süresince cephede savaşıacak bu timin seçimi ve görev dağılımı acil plan gerektirir. İletişim Stratejileri içinde bu ekibin organizasyona hazır hale gelmesi için değişik kereler, role-play çalışmaları yapılmalı ve etkinlik gerçekleşmeden önce ilgili kişilerin katılımıyla canlandırılmalıdır.

*Harekete dönük stratejilerin önemli bir bölümü de etkinlikte kullanılacak tekniklerle ilgilidir. Örneğin halkla ilişkiler etkinliklerinde “sponsorluk” tekniği en önemli halkla ilişkiler tekniklerinden biridir. Sonuca dönük ve yüksek organizasyon kabiliyeti gerektiren bir tekniktir. Eyleme dönük, kilit kişilerle sıkı ve profesyonel bir iletişim üzerine kuruludur ve belli kurumların “sokak çocuklarıyla” ilgili kampanyalara sponsor olması sağlanmalıdır.

Kamusal vicdan oluşumunda bir diğer önemli aşama, “Sokak Çocuğu İmajı”dır. Sokak çocuklarıyla ilgili bir imaj çalışması gerçekleştirilmelidir. Toplumun sokak çocuğuna bakış açısı, tamamen suç ile özdeşleşmekte ve çok büyük bir kesim, sokak çocuklarını kaçılması gereken, yanlarına yaklaşamayacak çocuklar olarak görmektedir. Bu nedenle, imaj çalışmasının bir parçası olarak ilk aşamada topluma sokak çocukları ve sokakta yaşayan çocuklar kavramları anlatılmalıdır. Bu anlatım için özellikle yazılı materyallerin, açık hava reklam ortamlarının ve medyanın değerlendirilmesi gerekir. Çeşitli kitapçık, kitap, broşür katalog hazırlanması ve sponsorların da desteği ile çok geniş bir kesime dağıtımının yapılması ve tüm yazılı materyallerin kapağında “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” sloganının yer alması bu kampanyanın kimlik kazanmasına katkıda bulunacaktır. Sokak çocukları ve sokakta yaşayan çocukları topluma daha iyi anlatabilmek için, “100 Sokak Çocuğu, 100 Öykü ve Mendilin Sistemi” adıyla bir katalog hazırlanması, 100 sayfalık katalogun her bir sayfasında bir sokak çocuğunun silüeti, öyküsü, düşünceleri ve sokaklarda yaşamaya iten nedenlerin irdelenmesi ve son üç sayfada “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” anlayışının “mendilin sistemi” adı altında anlatımı hem

sokak çocukları hem de onlardan bir şey alınmaması gerektiğinin anlatılması açısından doğru bir yazılı materyal olacaktır.

Sokak Çocuğunun tamamen suç ile özdeşleştirilmesi, imaj çalışmasının bir parçası olarak ele alınmalı ve toplum bu konuda aydınlatılmalıdır. Örneğin Çocukların korkularından yola çıkılmalı ve “Bir Çocuğun Rüyası Bu Olmamalı” sloganıyla başlatılan bir imaj çalışmasında sokak çocuklarının gece gördükleri korkulu rüyalar ön plana çıkarılarak suç değil, onları suça iten nedenler üzerinde durulmalıdır. “Conolly, sokak çocuklarının geceleri gördüğü düşlerin korku ve kabus ağırlıklı olduğunu saptamıştır. Sokakta yaşayan çocuklar, kendilerinden yaşça büyük çocuklardan(%15.2), sarhoşlardan ve kötü insanlardan(% 16.2), sapıklardan(%3.3) ve her şeyden korkmaktadır. Taksim ve Bakırköy’dekiler, kendilerini dövdükleri ve paralarını aldıkları için sarhoşlardan, sokaklardaki çetelerle ve diğer çocuklarla kavga ettikleri için büyük çocuklardan, cinsel istismara uğrayabilecekleri endişesiyle “sapıklardan” korkmaktadır”(Altıntaş, 2003: 93). Kamuoyu sokak çocuklarıyla ilgili tamamen suça yönelmiş durumdadır.

İmaj çalışmasında, ilgiyi belli noktaya çekecek temalardan yola çıkılmalıdır. Sokak çocukları ve sokakta yaşayan çocuklar için gerçekleşecek imaj çalışmasında özellikle “şefkat” kavramı üzerinde durulmalıdır. Bu nokta” Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” yaklaşımı için de idealdir, çocukların ihtiyaç duyduğu ve onlara gösterilmesi gereken şefkat duygusuna ağırlık verilmelidir. Örneğin, televizyonlarda yayınlanmak üzere hazırlanan 15 dakikalık bir tanıtım filminde “Şefkat arayanlar hep yanbaşımızda olmaz, sokaktakiler için şefkat bir anlık nefes alıp vermedir” sloganıyla şefkat teması ve öne çıkarılmalı ve onlardan bir şeyler almanın şefkat anlayışının bir parçası olmadığını vurgulamak için “Hiç sonrasını düşündünüz mü:Şefkatli eller:bir şey almayın,çözüm:sevgi” ya da “Şefkatli eller kolaya kaçmaz: Hayat nefesi mendilde değil, sevgide””sloganıyla onlardan bir şeyler almanın yanlışlığı vurgulanmalıdır.

İmaj oluşturmaya dönük halkla ilişkiler kampanyaları sokak çocuklarıyla ilgili imaj çalışmalarında en önemli bölümü oluşturmaktadır. Halkla ilişkiler kampanyaları toplumsal vicdanın oluşturulmasında itici gücü oluşturmaktadır. Örneğin, İlköğretim Öğrencilerine dönük “Yeni Bir Arkadaşım Var” sloganıyla özdeşleşen ve sokak çocukları ve sokakta çalışan çocukları anlamaya ve sahiplenmeye dönük bir kampanya, toplumsal sorumluluğu nihai hedef olarak vicdan paylaşımı noktasına getirecektir. Sokak çocuğunun kendi vicdanının ve öz imajının oluşumu son derece önemlidir. Bu öz imajı sağlamada en hassas

nokta, onların sevgi ve şefkat gereksinimini karşılamaktır. Bu iletişim modeli içinde medya imajının stratejik bir önemi vardır. Medya teknikleri ile sokak çocukları ve “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” anlayışı kamusal vicdanda yer almalıdır. Medyada, ana haber bültenlerindeki sokak çocuklarına yüklenen imajın dışında, belirlenen sağlam temalar vicdanlarda yapılanmalıdır.

Örneğin, “Mendiller Umutlar Karaborsada” şeklindeki bir temanın ”Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” yaklaşımını desteklemesi ve değişik medya ortamlarında işlenmesi, köşe yazılarına konu olması, gazetelerin internet sayfalarında oluşturulan bir logo ile lanse edilmesi, Belgesel hazırlanması, sokak çocuklarını konu alan bir televizyon filmi hazırlanıp kanallarda gösterimi, “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” kampanyasına bir televizyon kanalının sponsor olması ve tanıtımı üstlenmesi medya yoluyla oluşturulacak sokak çocuğu imajı için önemli yapıtaşlarıdır.

IV. SONUÇ

Salih(15 yaş): “Biz Hakkari’den geldiğimiz için bizi terörist sanıyorlar. Biz terörist olsak burada ne işimiz var? Bu çöplerin içinde ne işimiz var?”.

Cemal (5 yaş): “Milletlere mendil satınca vuruyorlar, bizi dövdüklerinde biz onlara küfrediyoruz, bir de mendil kaybedince ağabeyim kızıyor ondan korkuyorum”.

Yasemin (7 yaş): “Ohoo,çok milletler var, dilenciler var, dilencilerden bir de balicilerden korkuyorum”. Yasemin’e göre, sokaktaki bir çocuğun başına gelebilecek en kötü şey kaçırılmak. Bunu yaşamıştı ancak bir çocuk kaçırıldığında başına neler gelebileceğine ilişkin çocuksu ve korkunç bir tahayyülü vardı:” Götürüyorlar, kesiyorlar, ne yapacaklar?”(Altıntaş, 2003: 218-220).

Sokak Çocukları ya da Sokakta Çalışan Çocuklar, yukarıdaki sözleriyle aslında, çaresizliklerini, isyanlarını, yalnızlıklarını, sevgiye ihtiyaçlarını toplumun vicdanına açık açık haykırmaktadır. Toplumun vicdan oluşum sürecinde ise en büyük gürültü faktörünün sokak çocuklarıyla iletişimsizlik, onlarla ilgili peşin hüküm, medyanın yüklediği imajın da etkisiyle “yaklaşılması”, “konuşulmaması”, “uzak durulması” gereken insanlar oldukları yönünde oluşan “sokak çocuğu imajı”.

Devlet Bakanı Güldal Akşit’in verdiği rakamlar toplumun sokak çocukları konusunda vicdan mekanizmasını çalıştırmasının ne denli önemli olduğunu göstermektedir: Türkiye’de 40.000 çocuk sokakta yaşıyor ve 635 bin çocuk sokağa düşme tehlikesinde. Sayıları neredeyse milyonu bulma ihtimali olan sokak çocukları sorunun

çözümü ise yasal önlemler ve gönüllü kurumların çalışmalarının iletişim politikaları çerçevesinde yapılandırılması ve iletişim kampanyalarının gönüllülerin ağırlıkta olduğu bir perspektifte konumlandırılmasından geçmektedir. İletişim, halkla ilişkiler teknikleri kullanılarak “sokağın sesini” vicdanlara yerleştirmek ve bu sesi sokak çocukları üzerine toplumsal bir mutabakata dönüştürmek konuyu adeta bir iletişim modeli olarak görmeyi gerektirmektedir.

“Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” yaklaşımı, iletişimsel anlamda konuyu vicdan perspektifine çekmeyi ve çözümü gerçek zeminine taşımayı amaçlamaktadır. Kampanya iletişimsel olarak doğru bir adım olsa da, bu anlayışın gücü iletişim taktikleriyle kendi alternatifini duyurması gerekmektedir. “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın, Gönüllerini Alın, Gönüllü Platforma Katılın” şeklinde alternatif davranış modelinin iletişim yöntemlerinin içinde yapılandırıldığı toplumsal bir model ile hedefe sunulması gerekmektedir. Sokak çocuklarından mendil vb...şeyleri satın almak, onları sorunların ve çözümsüzlüğün, hatta suçun içine atmaktadır ama alternatifi nedir? Ve ne yapılmalıdır? . “Sokak Çocuklarından Mendil Almayın” sloganı bu anlamda etik sınırlar içinde doğru bir mesajdır, fakat toplumun vicdanında tam olarak yer edebilmesi ve soruna çözüm bulunabilmesi için eksik bir iletişim mesajı olarak dikkat çekmektedir.

Sokak çocuklarından bir şey alınmaması yönündeki mesajın, hedef kitlenin zihninde doğru konumlandırılması için, iletişimsel platformda açılması ve mesajın diğer yarısı, yani alternatifi ile birlikte, kodlanması gerekmektedir. Bu kodlama ise ancak, içinde gönüllülerin, medyadaki eşik bekçilerinin, kamuoyu öncülerinin olduğu bir iletişim modelinin kurulması ve bu modelin topluma iyi duyurulmasıyla mümkündür.

KAYNAKLAR

- ALTINTAŞ, Betül (2003). *Mendile, Simit, Boyaya, Çöpe*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- CİHANGİR, Zeynep (2004). *Kişilerarası İletişimde Dinleme Becerisi*, Ankara: Nobel Yayın.
- DÖKMEN, Üstün (2001). *İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- DÖNMEZER, İbrahim (1999). *Ailede İletişim ve Etkileşim*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- GORDON, Thomas (1999). *Etkili Anababa Eğitiminde Uygulamalar*, Emel Aksay (çev), İstanbul: Sistem.
- KASATURA, İlkay (1998). *Kişilik ve Öz güven*, İstanbul: Evrim Yayınevi.
- ÖZER, Kadir (2001). *İletişimsizlik Becerisi*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- ROBERTSON, Arthur K. (2002). *Etkili Dinleme*, Sabri Yarmalı (çev), İstanbul: Hayat Yayınları.
- SALOME, Jacques, GALLAND, S. (2002). *Ah Kendime Bir Kulak Versen*, Neslihan Burcu Akdağ (çev), İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- VOSTANİS, Panos (1999). *Homeless Children: Problems and Needs*, USA: Jessica Kingsley Publishers.
- YÜNCÜ, Fatma (1990). *Kişilerarası İlişkiler*, İzmir: Bilgehan Matbaası.
- ZEYTİNOĞLU, Sezen (2001). *Çalışan Çocukların İstismarı ve İhmali*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ZİLLİOĞLU, Merih (2003). *İletişim Nedir?*, İstanbul: Cem Yayınevi.

Makaleler

- DOĞAN, İsmail (2001). "Çocuk Hakları Açısından Türkiye'de Çocuk Olgusu", *Millî Eğitim Dergisi*, 151, 50-58.
- GÜLLER, Murat (2001). "Çocuğun Güvenliği Bağlamında Çocuk-Suç İlişkisi ve Çocuk Polisi", *Millî Eğitim Dergisi*, 151, 32-37.
- İÇLİ, Tülin (1991), "Çocuk ve Yetişkin Suçlarında Aile Yapısının Önemi", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 46-57.
- KILBAŞ, Şükran (2000), "Çocuğun Dinlenme, Boş Zamanı Değerlendirme, Oynama, Kültürel ve Sanatsal Etkinliklere Katılma Hakkı", *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(18), 206-218.
- KIZMAZ, Zahir (2003). "Ekonomik Yapı ve Suç", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 279-304.

NAZLI, Aylin (1993), "Suçlu Çocuklar ve Sosyal Hizmetler", *Sosyoloji Dergisi*, İzmir: Ege Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayını, 4: 203-215.

İnternet Kaynakları

BICHLER, Lisa, SCHOBER, J. (2005). "Street Children and Violence," <http://www.kindernet.at/strassenkinder/strastext-4-e.htm> > (15.09.2005).

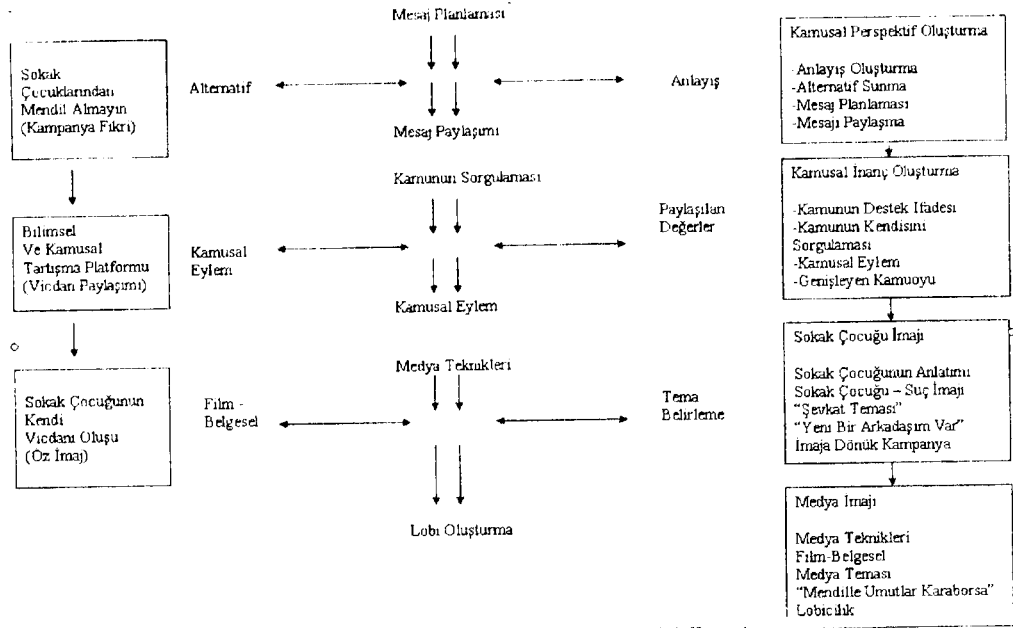
BİRGÜN (2004). "Sokağın Kucağında Büyüyenler-1: Tinerci Dediğimiz Bu Çocuklar Kim?," http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/sokak_cocuklari_kom/basin/birgun19_12.htm > (19.12.2004).

KULCA, Yusuf A. (2005). " Sokak Çocuğu Kimdir?," http://www.umutcocuklari.org.tr/tr/guncel/makale/sok_coc_kimdir.htm > (12.03.2005).

ZEHETNER, Gerhard, GRATZL, Ulrike (2001). "Children on the Street Children of the Street," <http://www.kindernet.at/strassenkinder/strastext-1e.htm> > (26.07.2001).

___, (2004). "Street Children," <http://hrw.org/ghildren/street.htm> > (10.12.2004).

___, (2005). "Children On The Street," http://www.dakar.unesco.org/education_en/base_enfants_rue_shtml > (15.09.2005).

Şekil 1: "Sokak Çocuklarından Mendil Almayın" Anlayışı Çerçevesinde Kamusal Vicdan Oluşturulması